

Tijorat banklarida mikroqarzlash tizimining mikrobiznes rivojiga ta'siri (Sanoat qurilish banki Andijon filiali misolida)

Shoxruxbek Toxirjon-o'g'li Sultonboyev
shoh.boombeach@gmail.com
Andijon davlat texnika insituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida mikroqarzlash tizimining mikrobiznes subyektlari rivojiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot obyekti sifatida Sanoat qurilish banki Andijon filiali faoliyati misol qilib olingan. Ishda mikroqarzlarni hajmi, kredit portfelining sifati, muammoli kreditlar darajasi hamda kreditlarning qaytuvchanlik ko'rsatkichlari dinamikasi o'rganildi. Shuningdek, raqamli kreditlash va skoring mexanizmlarining mikrobiznesni moliyalashtirish samaradorligiga ta'siri baholandi. Tahlil natijalari mikroqarzlash tizimi hududiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda muhim moliyaviy instrument ekanini ko'rsatdi. Tadqiqot yakunida mikrobiznes subyektlarini kreditlashni yanada kengaytirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: mikroqarz, mikrobiznes, tijorat banki, kredit portfeli, NPL, kredit qaytuvchanligi, raqamli kreditlash, Sanoat qurilish banki, Andijon filiali

The impact of the microcredit system in commercial banks on the development of microbusiness (on the example of the Andijan branch of the Industrial Construction Bank)

Shohrukhbek Tokhirjon-o'gli Sultonboyev
shoh.boombeach@gmail.com
Andijan State Technical Institute

Abstract: This article analyzes the impact of the microcredit system of commercial banks on the development of microbusiness entities. The activities of the Andijan branch of Sanoat Qurilish Bank were taken as the object of the study. The research examines the dynamics of microloan volumes, the quality of the loan portfolio, the level of non-performing loans (NPL), and loan repayment indicators. Special attention is paid to the role of digital lending and scoring mechanisms in improving the efficiency of microbusiness financing. The results show that the microcredit system serves as an important financial instrument for supporting regional entrepreneurship. Based on the findings, practical recommendations for expanding microbusiness lending were developed.

Keywords: microcredit, microbusiness, commercial bank, loan portfolio, NPL, loan repayment, digital lending, Sanoat Qurilish Bank, Andijan branch

KIRISH. So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida bank-moliya tizimini modernizatsiya qilish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash hamda aholi bandligini ta‘minlash davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, tijorat banklari faoliyatida mikroqarzlash mexanizmlarini keng joriy etish orqali mikrobiznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini oshirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va aholining daromad manbalarini diversifikatsiya qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda mikroqarzlash tizimi tijorat banklarining chakana kreditlash segmentida eng tez rivojlanayotgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi, kredit skoring texnologiyalarining joriy etilishi hamda kredit ajratish jarayonlarining soddalashtirilishi mikrobiznes subyektlari uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Shu bilan birga, kredit portfeli sifati, muammoli kreditlar ulushi (NPL) va kreditlarning qaytuvchanligini ta‘minlash masalalari hanuz dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mikroqarzlashning iqtisodiy o‘shish va tadbirkorlik rivojiga ta‘siri bo‘yicha qator tadqiqotlar mavjud bo‘lsa-da, hududiy bank filiallari kesimida, ayniqsa alohida tijorat banki misolida kompleks amaliy tahlillar yetarli darajada yoritilmagan. Bu esa mazkur yo‘nalishda qo‘shimcha empirik tadqiqotlar olib borish zaruratini yuzaga keltiradi.

Xususan, mikro moliyalashtirishning kambag‘allikni qisqartirish, kichik tadbirkorlikni rivojlantirish va moliyaviy inklyuziyani ta‘minlashdagi roli ko‘plab xorijiy tadqiqotchilar tomonidan asoslab berilgan.

Jahon miqyosida mikroqarzlash nazariyasining shakllanishi va amaliy rivojiga katta hissa qo‘shgan olimlardan biri - M.Yunus bo‘lib, u mikro moliyalashtirishning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini amaliy tajribalar asosida isbotlab bergan. Shuningdek, A.Ledgerwood, J.Morduch, R.Cull, A.Demirgüç-Kunt kabi iqtisodchilar mikro moliya institutlarining barqarorligi, kredit risklari va moliyaviy inklyuziyaga ta‘siri masalalarini chuqur tadqiq etganlar. Ularning ishlarida mikroqarzlash kichik biznesni qo‘llab-quvvatlovchi muhim moliyaviy instrument sifatida baholanadi.

MDH mamlakatlari olimlari tomonidan ham tijorat banklarida mikroqarzlashni rivojlantirish, kredit portfeli sifati va risklarni boshqarish masalalari keng o‘rganilgan.

O‘zbekiston iqtisodchi olimlari tomonidan ham so‘nggi yillarda mikroqarzlash tizimini rivojlantirish, kichik biznesni bank kreditlari orqali qo‘llab-quvvatlash, tijorat banklari kredit portfelining sifatini oshirish hamda raqamli kreditlash mexanizmlarini joriy etish masalalari tadqiq etilmoqda. Milliy tadqiqotlarda asosan bank

kreditlashining makroiqtisodiy jihatlari, tadbirkorlikni moliyalashtirish muammolari va bank xizmatlari bozorini rivojlantirish yo‘nalishlari yoritilgan. Shu bilan birga, olib borilgan ilmiy izlanishlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mikroqarzlashning hududiy bank filiallari kesimidagi amaliy samaradorligi, xususan, alohida tijorat banki misolida mikrobiznes rivojiga ta‘sirini kompleks baholashga bag‘ishlangan tadqiqotlar yetarli darajada yoritilmagan. Ayniqsa, Sanoat qurilish banki Andijon filiali faoliyati misolida mikroqarzlash ko‘rsatkichlarining chuqur empirik tahlili, kredit skoring tizimining ta‘siri va kredit portfeli sifati o‘rtasidagi bog‘liqlik masalalari qo‘shimcha ilmiy izlanishlarni talab etadi.

Mazkur holat tanlangan mavzuning dolzarbligini belgilab beradi hamda tijorat banklarida mikroqarzlash tizimining mikrobiznes rivojiga ta‘sirini hududiy kesimda o‘rganish zaruratini asoslaydi.

Asosiy qism. Tijorat banklarida mikroqarzlash tizimining mikrobiznes rivojiga ta‘siri. So‘nggi yillarda tijorat banklari tomonidan mikrobiznes subyektlarini moliyalashtirish hajmi sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu jarayonda mikroqarzlash tizimi tadbirkorlik faoliyatini boshlash va kengaytirishda eng qulay moliyaviy instrumentlardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, hududiy bank filiallari tomonidan kichik miqdordagi kreditlarni tezkor ajratish mexanizmlarining joriy etilishi mikrobiznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirishini yengillashtirdi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mikroqarzlash tizimi:

- mikrobiznes subyektlari sonining oshishiga;
- yangi ish o‘rinlari yaratilishiga;
- xizmat ko‘rsatish va savdo sohasining kengayishiga;
- hududiy iqtisodiy faollikning ortishiga
- ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

SQB Andijon filiali mikrokredit portfelining asosiy ko‘rsatkichlari tahlili

Quyidagi jadvalda Sanoat qurilish banki Andijon filiali misolida mikrokredit portfeli sifat ko‘rsatkichlarining dinamikasi keltirilgan.

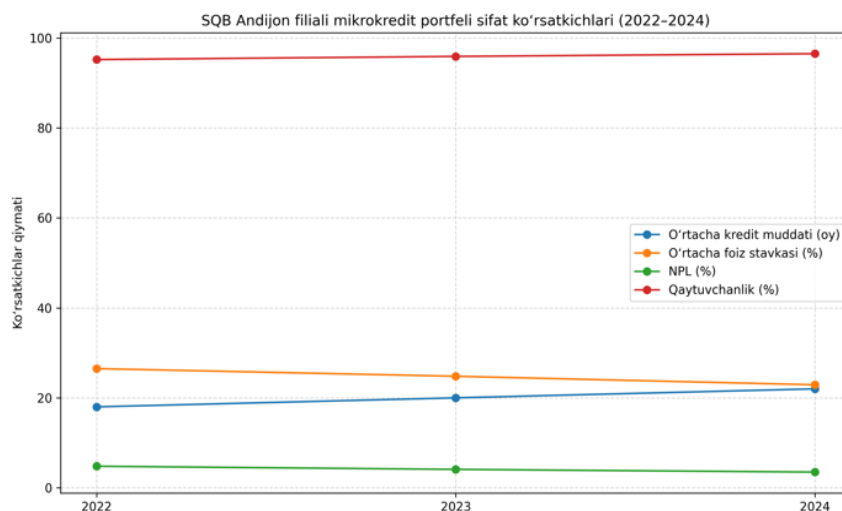
1-jadval

SQB Andijon filiali mikrokredit portfelining sifat ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkichlar	2022-yil	2023-yil	2024-yil
O‘rtacha kredit muddati (oy)	18	20	22
O‘rtacha foiz stavkasi (%)	26,5	24,8	22,9
Muammoli mikrokreditlar (NPL), %	4,8	4,1	3,5
Qaytuvchanlik darajasi (%)	95,2	95,9	96,5

Jadval ma‘lumotlari mikrokredit portfeli sifatining ijobiy dinamikaga ega ekanini ko‘rsatadi. Xususan, o‘rtacha kredit muddati 2022 yildagi 18 oydan 2024 yilda 22 oygacha uzaygan. Bu bank tomonidan mikrobiznes loyihalariga nisbatan ishonch ortganini anglatadi. Muhim ijobiy tendensiya sifatida foiz stavkalarining bosqichma-bosqich pasayishi kuzatilmoqda. 2022 yilda 26,5 foizni tashkil etgan ko‘rsatkich 2024

yilga kelib 22,9 foizgacha kamaygan. Bu mikrobiznes subyektlari uchun kredit yukining yengillashganini bildiradi. Ayniqsa, kredit portfeli sifati nuqtai nazaridan muammoli kreditlar ulushining 4,8 foizdan 3,5 foizgacha pasaygani ijobiy holatdir. Bu kredit skoring tizimining takomillashgani va qarz oluvchilarni saralash mexanizmi samaradorligi oshganini ko'rsatadi. Qaytuvchanlik darajasining 95,2 foizdan 96,5 foizgacha oshishi esa mikrokreditlar bo'yicha to'lov intizomi yaxshilanayotganini tasdiqlaydi.

1-rasm. SQB Andijon filiali mikrokredit portfeli sifat ko'rsatkichlari.

Xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat yurituvchi yakka tartibdagi tadbirkorga 120 mln so'm miqdorida, 24 oy muddatga, 22 foiz stavkada mikrokredit ajratildi. Kredit arizasi mobil banking orqali qabul qilinib, avtomatlashtirilgan skoring tizimi asosida atigi 3 ish kunida rasmiylashtirildi.

- tadbirkorning aylanma mablag'i 1,6 barobar oshdi;
- xizmat hajmi kengaydi;
- kredit to'lovlari o'z vaqtida amalga oshirildi.

O'tkazilgan tahlillar asosida mikrobiznes subyektlarini kreditlashni yanada kengaytirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

- banklarda raqamli kreditlash ulushini oshirish;
- kredit skoring modellarini yanada takomillashtirish;
- garovsiz yoki qisman garovli kredit mahsulotlarini kengaytirish;
- davlat kafolat fondlari bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- mikrobiznes uchun moliyaviy savodxonlik dasturlarini kengaytirish.

Umuman olganda, SQB Andijon filiali misolida o'tkazilgan tahlillar mikroqarzlash tizimi mikrobiznes rivojini rag'batlantiruvchi muhim moliyaviy mexanizm ekanini tasdiqlaydi.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida tijorat banklarida mikroqarzlash tizimi mikrobiznes subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashda muhim va samarali instrument ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, Sanoat qurilish banki Andijon filiali misolida

olib borilgan tahlillar mikroqarzlash amaliyotining so‘nggi yillarda barqaror rivojlanib borayotganini ko‘rsatdi.

Tahlil natijalari mikrokredit portfeli sifat ko‘rsatkichlarida ijobiy tendensiyalar mavjudligini tasdiqladi. Jumladan, o‘rtacha foiz stavkalarining pasayishi, muammoli kreditlar (NPL) ulushining kamayishi hamda kreditlarning qaytuvchanlik darajasining oshishi bank tomonidan risklarni boshqarish va kredit skoring tizimlari samaradorligi ortib borayotganidan dalolat beradi. Bu esa mikrobiznes subyektlari uchun moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirib, ularning faoliyatini barqaror rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Amaliy misollar tahlili raqamli kreditlash mexanizmlarining joriy etilishi kredit ajratish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirganini va mijozlar qamrovini kengaytirganini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, ayrim mikrobiznes subyektlari uchun likvid garov ta‘minotining yetishmasligi kredit olishda asosiy to‘siqlardan biri bo‘lib qolayotgani aniqlandi. Tadqiqot asosida mikrobiznesni kreditlash samaradorligini yanada oshirish uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlar taklif etildi: raqamli kreditlash ulushini kengaytirish, kredit skoring modellarini takomillashtirish, garovsiz va qisman ta‘minlangan kredit mahsulotlarini rivojlantirish, davlat kafilligi mexanizmlarini keng qo‘llash hamda tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish. Umuman olganda, tijorat banklarida mikroqarzlash tizimini yanada rivojlantirish hududiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, yangi ish o‘rinlari yaratish va iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirishning muhim omillaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois, bank amaliyotida innovatsion kreditlash yondashuvlarini keng joriy etish va institutsional qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari kreditlash faoliyatiga oid me‘yoriy hujjatlari.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son Farmoni (bank tizimini isloh qilish bo‘yicha).
5. Yunus, M. Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty. - New York: Public Affairs, 2007.
6. Ledgerwood, J. Microfinance Handbook: An Institutional and Financial Perspective. - Washington DC: World Bank, 2013.
7. Morduch, J. “The Microfinance Promise.” // Journal of Economic Literature, 1999.

8. Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., Morduch, J. "Microfinance Meets the Market." // Journal of Economic Perspectives, 2009.
9. Armendáriz, B., Morduch, J. The Economics of Microfinance. - MIT Press, 2010.
10. Rosenberg, R. Measuring Results of Microfinance Institutions. - CGAP, World Bank, 2009.
11. Abdullayev Yo. A. Bank ishi. - T.: Iqtisod-Moliya, 2018.
12. Shodmonov Sh., G'afurov U. Iqtisodiyot nazariyasi. - T.: Iqtisodiyot, 2020.
13. Rasulov A. Tijorat banklarida kreditlash amaliyoti. - T.: Fan va texnologiya, 2019.
14. Xodiev B. Yu., Berkinov B. B. Kichik biznes va tadbirkorlik iqtisodiyoti. - T.: Iqtisodiyot, 2021.
15. Karimov N. Tijorat banklari kredit portfelini boshqarish. - T.: Moliya, 2022.
16. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy statistik ma'lumotlari. - <https://cbu.uz>
17. "Sanoat qurilish banki" ATB yillik moliyaviy hisobotlari. - <https://sqb.uz>
18. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. - <https://stat.uz>
19. Jahon banki (World Bank) mikro moliya bo'yicha ma'lumotlari. - <https://worldbank.org>
20. CGAP (Consultative Group to Assist the Poor) mikro moliya hisobotlari.